

Włodzimierz Artyszuk

"Thomas d'Aquin et les thomismes.
Essai sur l'histoire des thomismes",
Géry Prouvost, Paris 1996 : [recenzja]

Collectanea Theologica 68/2, 195-197

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Géry PROUVOST, *Thomas d'Aquin et les thomismes. Essai sur l'histoire des thomismes*, Les Éditions du Cerf, Paris 1996.

Święty Tomasz w sposób niepodważalny wpisał się w historię teologii katolickiej. Przez kilka wieków jego myśl jako system tomistyczny dominowała w teologii. Naturalnie, istniały inne systemy teologiczne, jak chociażby augustyński, ale rozwijały się one w cieniu tomizmu.

II Sobór Watykański dokonał przełomu w teologii katolickiej otwierając szersze możliwości teologicznemu pluralizmowi. Jednak dziś nadal nie sposób sobie wyobrazić teologii bez myśli Tomasza. Jest on ciągle obecny w teologii bardziej niż można by sądzić. Z jednej strony jego teologia bywa postrzegana krytycznie, z drugiej zaś znajduje on wielu kontynuatorów. Coraz częściej jest też stawiane pytanie: czy między Tomaszem a tomizmem można postawić znak równości? Skoro Tomasz miał wielu interpretatorów, to czy można mówić o jednym systemie tomistycznym?

Książka *Tomasz z Akwinu i tomizmy. Szkic o historii tomizmów*, której autorem jest Géry P r o u v o s t stanowi próbę odpowiedzi na te i podobne pytania. Autor urodził się w 1964 r. w Paryżu. Pracę doktorską z filozofii obronił w Instytucie Katolickim w Paryżu w 1989 r., doktorat zaś z historii religii na Sorbonie w 1993 r. Géry Prouvost wykłada filozofię w Kinszasie (Zair), współpracuje z „Revue thomiste”. Opublikował już następujące książki: *Catholicité de l'intelligence métaphysique*, Téqui, Paris 1991; *Étienne Gilson — Jacques Maritain. Deux approches de l'être. Correspondance 1923-1971*, Vrin, Paris 1991.

Prezentowaną książkę otwiera motto Paula R i c o u e r a: „Nic nie jest dziś dla nas bardziej konieczne, niż porzucenie aroganckiej krytyki i cierpliwe prowadzenie niekończącej się pracy, uświadamiając z pewnego dystansu nasze uwarunkowania historyczne” (s. 7). Zwraca to uwagę czytelnika na ważność zagadnień hermeneutycznych — jak istotna jest interpretacja tekstu, myśli. Zapowiada tym samym, że jest to książka o historii interpretacji myśli Tomasza.

We „Wprowadzeniu” (s. 9-18) zatytułowanym: *Co to znaczy być tomistą?* autor stawia kilka pytań, na które będzie starał się odpowiedzieć. Jakie są zasadnicze tezy Tomasza, które trzeba przyjąć, by być tomistą? (s. 9). W jaki sposób Tomasz trwa w historii tomizmów, w systemach swoich interpretatorów? Zdaniem Prouvosta różne interpretacje znajdują być może swoje pierwsze źródło już w wieloznaczności (*l'ambiguïté*) myśli Akwinaty (s. 17). Autor zapowiada, że prześledzi historię zasadniczych sporów wewnątrz tomizmu, począwszy od Tomasza do lat pięćdziesiątych naszego stulecia. Zwraca też uwagę, że rozwój tomizmu przebiegał odmiennie w różnych krajach (wspomina m.in. o szkole lubelskiej).

Książka została podzielona na pięć rozdziałów: 1. *O realizacji między filozofią i teologią w tomizmie* (s. 19-56); 2. *Św. Tomasz a antoteologia* (s. 57-73); 3. *Zagadnienie bytu: konflikt interpretacji* (s. 75-121); 4. *Typologia tomistycznych metafizyk* (s. 123-134); 5. *Apatyzm a antoteologia* (s. 135-165).

W pierwszym rozdziale Prouvost stara się wyeksponować u Tomasza dwa różne modele relacji pomiędzy filozofią i teologią: 1. filozofii zespolonej z teologią; 2. filozofii odseparowanej od teologii. Zauważa zarazem, że w historii tomizmów bardziej faworyzowanym był drugi model. Według autora owa autonomia filozofii i teologii bardzo wyraźnie ujawnia się w oddzieleniu dwóch traktatów *De Deo uno* i *De Deo trino* (s. 33). Prouvost przypomina, że na przykładzie w XIX w. wydawnictwa często do tytułu *Summa contra gentiles* dodawały podtytuł *Summa philosophica*, by podkreślić autonomię Tomaszowej filozofii. Zwraca uwagę, że po odrodzeniu studiów tomistycznych pod koniec XIX w. przez L e o n a XIII (*Aeterni Paris*) dyskusja nad relacją filozofii i teologii powróciła na nowo. Spór toczyli E. Gilson i P. M a n d o n n e t. Początkowo Gilson akcentował zespolenie obu dyscyplin u Tomasza, później — pod wpływem krytyki Mandonneta, którą uznał za słuszną — w ostatnim wydaniu Tomizmu wyeksponował je jako odrębne dziedziny (s. 38-43). Prouvost podkreśla, że gorąco dyskutowanym zagadnieniem była również Tomaszowa teoria „natury czystej”. Począwszy od Kajetana i S u a r e z a, poprzez Gilsona i de L u b a c a, a kończąc współcześnie na Corbinie, w dyskusję tę było zaangażowanych wielu filozofów i teologów (s. 51). Ostatecznie autor stwierdza, że w tomizmie dominuje oddzielenie filozofii i teologii, będące wyrazem zachodniego racjonalizmu (s. 56).

Rozdział drugi poświęcony jest ontoteologii Tomasza. Zagadnienie to Prouvost rozważa w szerszej perspektywie historycznej, szczególnie w odniesieniu do poglądów K a n t a i H e i d e g g e r a. Stwierdza, że istnieją dwa znaczenia terminu ontoteologia: 1. jako „metafizycznej teologii” (s. 68), 2. jako ontologii (s. 69-71). Podkreśla, że historia tomizmów rozwijała się w tych dwóch kierunkach, akcentując albo wymiar teologiczny, albo filozoficzny. Dwuznaczność ontoteologii Tomasza stanowiła źródło interpretacji.

W trzecim rozdziale autor omawia zagadnienie bytu u Akwinaty. Podkreśla, że pierwszy spór o Tomaszową koncepcję bytu już na przełomie XIII/XIV wieku toczyli I d z i R z y m i a n i n i T o m a s z z S u t t o n. Idzi przyjmował „podwójne bytowanie realne” rzeczy (*double être réel*), jedno potencjalne, drugie aktualne. Tomasz z Sutton przeciwstawiał się takiej koncepcji, twierdząc, że to wewnętrzbytowe rozróżnienie jest czystą fikcją (s. 81). W XVI wieku koncepcję Tomasza z Sutton przejął B a ñ e z, a koncepcję Idziego — Kajetan i Suarez (s. 90). Debata między Kajetanem i Bañezem przeniosła się następnie w czasy współczesne. Dyskusję toczyli E. Gilson i J. Maritain. Gilson przeciwstawiał się rozróżnieniu w bycie bytowania realnego i bytowania potencjalnego, Maritain to rozróżnienie przyjmo-

wał (s. 108). Według Prouvosta Gilson akcentował również pierwszeństwo aktu istnienia w realnym bycie (s. 111).

Z kolei w rozdziale czwartym autor analizuje zagadnienie typologii metafizyki Akwinaty. Prezentuje dwie zasadnicze orientacje, które wynikają w różnej interpretacji myśli Tomasza. Według Prouvosta możliwe są jednak inne podziały metafizyki Tomaszowej, jak to potwierdza historia (s. 125). Spór o typologię jest w istocie dyskusją nad wewnętrzną logiką metafizyki Akwinaty.

W rozdziale piątym i ostatnim autor podejmuje zagadnienie apofatyizmu i ontoteologii u Tomasza. Pokróćce prezentuje apofatyzm Dionizego Areopagity. Podkreśla, że chociaż teologia negatywna, według Dionizego, nie jest całkowitą negacją możliwości poznania Boga, to jednak w sposób istotny ją ogranicza. Tomasz nie zgadza się z Dionizym i stwierdza, że człowiek w sposób pozytywny może poznać Boga. Akwinata akceptuje jednak pewne elementy teologii apofatycznej. Prouvost podkreśla, że u Tomasza można odnaleźć dwojakiego rodzaju teksty: jedne — będące wyrazem teologii pozytywnej, drugie — wyrażające umiarkowany apofatyzm (s. 146). Autor przypomina, że debatę na ten temat toczyli A.D. Sertillanges i J. Maritain. Sertillanges akcentował apofatyzm u Akwinaty, zaś Maritain — teologię pozytywną (s. 152). Zdaniem Prouvosta istnieje również rozdzźwięk w teologii Tomasza dotyczący znaczenia intelektu i woli. Rozdzźwięk ten także daje możliwość przeciwstawnych interpretacji (s. 162).

Książkę zamyka „Konkluzja” (s. 167-175), w której autor podsumowuje swoje rozważania i stwierdza, że trudno jest jednoznacznie określić tomizm. Tomizmów jako interpretacji myśli Tomasza jest wiele. Zauważa, że myśl Akwinaty rozwijała się. Dlatego też istnieją w jego pismach przeciwstawne opinie (wcześniejsze i późniejsze). Prouvost proponuje stosować dwie zasady hermeneutyczne: 1. Należy czytać dany tekst w szerszym kontekście; 2. Należy uwzględnić rozwój myśli (s. 174).

Jako „Aneks” (s. 177-193) Prouvost dołącza trzy nie opublikowane listy Sertillangesa do Maritaina. Książka zawiera także „Bibliografię” (s. 195-197).

Książka Prouvosta jest ważnym głosem we współczesnej dyskusji nad tomizmem. Autor ukazuje fakt, że interpretacja myśli Tomasza nie jest jednoznaczna. Przestrzega przed zamkniętym i ciasnym widzeniem tomizmu. Zasadniczym przesłaniem książki jest, aby nikt nie rościł sobie prawa do jedynie słusznej interpretacji myśli Akwinaty. Prouvost w sposób przekonujący dowodzi, że należy uznać różnorodność interpretacji i wspólnie dążyć ku głębszemu rozumieniu filozofii i teologii Tomasza. Uświadamia też, że za poglądami stoi żywy człowiek, poszukujący prawdy, którego myśl ewoluowała.

Prouvost zmusza do przemyślenia na nowo, co to znaczy być tomistą, skoro uznajemy fakt, że tomizmów jest wiele. Tę książkę warto przeczytać.

ks. Włodzimierz Artyszuk, Paryż